

Doi: <https://doi.org/10.15407/dse2017.03.124>

УДК 330.567.25:336.71

JEL CLASSIFICATION: D14, G20, I32

В.С. ЗАЯЦЬ

канд. екон. наук., старш. наук. співроб.,
старш. наук. співроб.

Інститут демографії та соціальних досліджень

ім. М.В. Птухи НАН України

01032, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: zayac@idss.org.ua

ЗАОЩАДЖЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ: АСПЕКТИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАХИСТУ

Прозорість і легітимність інституційного середовища в країні є необхідною передумовою формування надійної системи захисту заощаджень домогосподарств. Важливе значення має стабільність функціонування ринку банківських послуг як однієї зі складових фінансової системи, оскільки забезпечує потреби усіх секторів економіки й населення у фінансових ресурсах і послугах, необхідних для економічного зростання і соціального розвитку. В Україні кризова ситуація у банківській системі та зниження довіри до неї з боку громадян послаблює інституційний захист заощаджень і створює своєрідні антистимули для залучення цих коштів в інституційні структури. Реформування банківської системи, зміни її структури чи функцій, а також політики взаємовідносин з клієнтами можуть обумовити розширення поля суспільних конфліктів і навіть спричинити появу ознак фінансової нестабільності. Вирішення цих проблем стає актуальним за умов загальної макроекономічної нестабільності, значних коливань валютних курсів, непередбачуваних змін в інвестиційних потоках, що формує нові ризики у сфері обігу заощаджень та їх трансформації в інвестиційний ресурс. У зв'язку з цим у статті досліджено специфіку сучасного інституційного захисту заощаджень домогосподарств в Україні у контексті завдань реформування банківської системи, її інтеграції у міжнародні ринки та процеси консолідації капіталу. Визначено нагальні проблеми, які виникли в результаті суспільно-політичної нестабільності та їхній вплив на процеси формування, збереження та інвестування заощаджень населення; виявлено обмеження та ризики у цій сфері, а також можливі напрями модернізації інституційного захисту на основі узагальнення світового досвіду.

Ключові слова: заощадження домогосподарств, інституційний захист, трансформаційні процеси, банківська система, банк, фінансова нестабільність.

В.С. Заяц

канд. екон. наук., старш. науч. сотр., старш. науч. сотр.

Институт демографии и социальных исследований

им. М.В. Птухи НАН Украины

01032, г. Киев, бул. Т. Шевченко, 60

E-mail: zayac@idss.org.ua

© ЗАЯЦЬ В.С., 2017

СБЕРЕЖЕНИЯ ДОМОХОЗЯЙСТВ УКРАИНЫ: АСПЕКТЫ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ

Прозрачность и легитимность институциональной среды в стране – необходимое условие формирования надежной системы защиты сбережений домохозяйств. Важное значение имеет стабильность функционирования рынка банковских услуг как одной из составляющих глобальной финансовой системы, поскольку обеспечивает потребности всех секторов экономики и населения в финансовых ресурсах и услугах, необходимых для экономического роста и социального развития. В Украине кризисная ситуация в банковской системе и снижение доверия к ней со стороны граждан ослабляет институциональную защиту сбережений и создает своеобразные антистимулы для привлечения этих средств в институциональные структуры. Реформирование банковской системы, изменения ее структуры или функций, а также политики взаимоотношений с клиентами могут обусловить расширение поля общественных конфликтов и даже привести к появлению признаков финансовой нестабильности. Решение этих проблем становится актуальным в условиях общей макроэкономической нестабильности, значительных колебаний валютных курсов, непредсказуемых изменений в инвестиционных потоках, формирует новые риски в сфере обращения сбережений и их трансформации в инвестиционный ресурс. В связи с этим, в статье исследована специфика современной институциональной защиты сбережений домохозяйств в Украине в контексте реформирования банковской системы, ее интеграции в международные рынки и процессы консолидации капитала. Определены актуальные проблемы, возникшие в результате углубления общественно-политической нестабильности и их влияние на процессы формирования, сохранения и инвестирования сбережений населения; выявлены ограничения и риски в этой сфере, а также возможные направления модернизации институциональной защиты на основе обобщения мирового опыта.

Ключевые слова: сбережения домохозяйств, институциональная защита, трансформационные процессы, банковская система, банк, финансовая нестабильность.

V.S. Zaiats

Ph.D (Economics), Senior Researcher
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
01032, Ukraine, Kyiv, blvd. Taras Shevchenko, 60
E-mail: zayac@idss.org.ua

HOUSEHOLD SAVINGS IN UKRAINE: ASPECTS OF INSTITUTIONAL PROTECTION

Transparency and legitimacy of the institutional environment in the country is a prerequisite of the formation of a reliable system of household savings. The system of institutional protection of household savings performs an important social function and is an integral part of the financial security of any country. Ukraine is only at the stage of forming a system of reliable institutional protection of household savings. Protecting the rights of consumers of financial services in the country requires acceleration of these processes in order to bring them in line with European norms and standards. Equally important is the stability of the banking market as one of the components of the global financial system because it provides the needs of all economical sectors, population in financial resources and services needed for economic growth and social development. In Ukraine, the crisis in the banking system and reducing the credibility of the institutional protection of citizens weakens savings and creates a kind of despair to attract these funds in institutional structures. Reforming the banking system, changing its structure or functions, as well as customer relationship policies can condition the expansion of the field of social conflicts and even create signs of financial instability. The solution of these problems becomes relevant in the context of general macroeconomic instability, significant fluctuations in exchange rates, unpredictable changes in investment flows, which forms new risks in the sphere of the circulation of savings and their transformation into an investment resource. In this regard, the article examined the specificity of modern institutional protection of savings of households in Ukraine in the context of reforming the banking system as one of the components of the global financial system and its integration into international markets and consolidation of capital. The problems that have arisen as a result of the deepening social and political instability and its impact on the formation, protection and investing savings; limitations and risks identified in this area, the possible directions of modernization of the institutional protection; the world experience are determined and generalized.

Keywords: household savings, institutional protection, transformation process, banking, bank, financial instability.

Постановка проблеми. У країнах світу з ринковою економікою сукупні заощадження домогосподарств відіграють особливу роль, оскільки стимулюють економічне зростання і є важливою ознакою фінансового благополуччя та багатства будь-якої країни. У зв'язку з цим у країнах світу сформовано необхідні інституційні механізми гарантування, збереження і примноження цих ресурсів. Ефективно діють ті економічні механізми, які дають змогу акумулювати їх у банківській системі та ефективно використовувати для потреб зростання економіки та вирішення соціальних завдань у сфері добробуту населення. Проте в останні роки у зв'язку із кризовими явищами розвинені країни зіштовхнулися зі значними проблемами у сфері регулювання діяльності фінансово-кредитної, і, насамперед, банківської системи, внаслідок чого з'явилися нові проблеми інституційного захисту заощаджень, тобто захищеності від знецінення, гарантування повернення у повному обсязі банківських вкладів та додержання зобов'язань банків перед вкладниками в цілому.

Прозорість і легітимність інституційного середовища в країні є необхідною передумовою формування надійної системи захисту заощаджень домогосподарств. Не менш важливе значення має стабільність функціонування ринку банківських послуг в Україні, оскільки саме від неї залежить те, наскільки своєчасно і в якому обсязі задовольнятимуться потреби у фінансових ресурсах і послугах. В Україні кризова ситуація у банківській системі та зниження довіри до неї з боку громадян послаблює інституційний захист заощаджень і створює своєрідні антистимули для залучення цих коштів в інституційні структури. Це може мати руйнівні наслідки для економіки та соціальної стабільності в країні. Безперечно, за таких умов держава посилює вплив на діяльність банківських установ через підтримку ліквідності банків, створення державної системи гарантування вкладів, а також вимоги до таких показників як ліквідність, капіталізація та максимальні значення ризиків у цій діяльності. Водночас необхідно враховувати, що будь-які зміни у банківській системі можуть істотно розширювати поле потенційних конфліктів, а нерідко і спричиняти фінансову нестабільність. Ці проблеми актуалізуються в умовах суспільно-політичної нестабільності, створення умов для маніпулювання інвестиційними й фінансовими ресурсами, що формує нові ризики у сфері формування, збереження та інвестування заощаджень населення як однієї зі складових інвестиційного капіталу будь-якої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним проблемам формування доходів і заощаджень населення та пов'язаним з ними проблемам якості життя присвятили праці багато українських учених: В. Близнюк (V. Blyznyuk), Е. Лібанова (E. Libanova), О. Макарова (O. Makarova), С. Полякова (S. Polyakova), У. Садова (U. Sadova), Л. Черенько (L. Cherenko). Треба відзначити, що цю наукову проблематику розглянуто у широкому діапазоні – не лише у контексті якості життя населення, а й завдань розвитку фінансового ринку та нових інвестиційних потоків у державі. У зв'язку з цим виникають і розвиваються методологічно різні підходи. Зокрема, заощадження домогосподарств досліджено як складову інвестиційних ресурсів та важливий елемент фінансового ринку [1, с. 1–5; 2, с. 97–103; 3, с. 45–49; 4, с. 114; 5, с. 26–29] чи інструмент гарантування добробуту та захисту у складних життєвих ситуаціях [6, с. 116–129]. В умовах зниження трудових доходів домогосподарств виникають нові напрями досліджень, орієнтовані на формування механізму захисту заощаджень від інфляційного знецінення, коливань ринкової кон'юнктури, а також кризових явищ у банківській системі.

Наразі фінансово-економічна криза у європейських країнах актуалізувала проблему інституційного захисту заощаджень домогосподарств і пошуку нових механізмів,

спроможних їх забезпечити від знецінення чи повної втрати. Унаслідок цього виник напрям досліджень, пов'язаний із формування дієвої системи управління заощадженнями домогосподарств, насамперед у межах банківської системи [3, с. 45–49]. Доведено необхідність формування в Україні механізму захисту банківських вкладів із урахуванням світового досвіду через зовнішні та внутрішні інструменти впливу, зокрема, ліцензування операцій щодо залучення коштів фізичних осіб, посилення банківської майнової відповідальності за набутими зобов'язаннями, удосконалення системи корпоративного банківського управління з посиленням безпеки банків, а також модернізацію системи фінансового моніторингу банківських операцій. Пріоритетного значення набувають інструменти так званого змішаного впливу, тобто системи гарантування банківських депозитів. В Україні вони перебувають на етапі формування.

Мета статті полягає у визначенні специфіки сучасного інституційного захисту заощаджень домогосподарств в Україні у контексті реформування банківської системи, її інтеграції у міжнародні ринки та процесів консолідації міжнародного капіталу.

Виклад основного матеріалу. Система інституційного захисту заощаджень домогосподарств реалізується через певну сукупність взаємопов'язаних інструментів регулювання з боку державних та приватних структур, спрямованих на збереження цих коштів від можливого знецінення, сприяння їх залученню до банківської системи та ефективне використання для економічних та соціальних потреб, а також гарантоване повернення з відповідними дивідендами у визначені договором терміни. Надійність цієї системи залежить як від стабільності суспільно-політичної і соціально-економічної ситуації в країні та здійснюваної грошово-кредитної політики, так і від фінансової стійкості банків, розвитку в них системи ризик-менеджменту. Необхідно зазначити, що в Основних засадах грошово-кредитної політики на 2017 р. серед головних пріоритетів політики Національного банку України визначено зниження інфляційних ризиків та досягнення рівня інфляції на рівні 8 % на кінець 2017 р. [7, с. 15]. В оприлюдненій Національним банком України дорожній карті з переходу до інфляційного таргетування запропоновано план дій щодо реалізації Стратегії монетарної політики на 2016–2020 рр. Однак після ухвалення цих документів рівень довіри до банківської системи з боку населення не збільшився, а система інституційного захисту не стала, на жаль, більш надійною.

Загальні обсяги заощаджень домогосподарств України у вигляді депозитів у комерційних банках країни у 2016 р. становили 437,0 млрд грн. Протягом 2000–2016 рр. вони зросли у номінальному обчисленні у 64,3 рази (табл. 1). З 2008 р. в умовах значних коливань валютного курсу та ситуації невизначеності вкладники розміщували наявні кошти в комерційних банках на короткий термін чи взагалі закривали депозити, внаслідок чого їх обсяги скоротились у 2009 р. на 1 млрд грн, а протягом 2013–2015 рр. – на 31,0 млрд грн. Натомість обсяги депозитів в іноземній валюті за період 2013–2016 рр. зросли на 29,8 % виключно за рахунок зниження курсу гривні до іноземних валют, тоді як у валютних номінаціях їхній обсяг зменшився.

Значне скорочення обсягів депозитів відбувалося у зв'язку зі зростанням очікувань щодо ліквідації окремих комерційних банків та появи загальної невпевненості населення у можливостях стабілізації банківського сектору економіки, і відповідно, і повернення коштів. Однак необхідно враховувати і те, що певна частка заощаджень домогосподарств тривалий час функціонує поза межами банківської системи – за оцінками Національного банку України, наприкінці 2015 р. готівкова іноземна валюта поза банківською системою становила близько 84 млрд дол. [8]. Активне залучення

Таблиця 1. Депозити домогосподарств у комерційних банках в Україні, на кінець року, млрд грн

Депозити	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Всього	6,8	73,2	215,1	214,1	275,1	310,4	369,3	441,9	418,1	410,9	437,0	442,0
з них у валюті:												
націо- наль- ний	3,5	42,2	107,5	101,1	142,9	160,5	186,8	257,8	200,9	198,9	198,0	198,0
іно- земній	3,3	31,0	107,6	113,0	132,2	149,9	182,5	184,1	212,3	212,0	239,0	244,0

Примітка: * II кв. 2017 року.

Джерело: [9].

коштів населення, що обертаються поза банківською системою, становить значний резерв формування нових інвестиційних потоків у національну економіку та нарощування її соціально-економічного потенціалу.

Вихід із інвестиційного поля України значної кількості іноземних банків, ліквідація дрібних вітчизняних банків за умов високих інфляційних очікувань населення свідчать про ускладнення умов збереження та інвестування наявних коштів домогосподарств. Основними фінансово-кредитними інститутами, які забезпечують їх залучення як важливого інвестиційного ресурсу, залишаються комерційні банки України, мережа яких неухильно скорочується внаслідок політики оптимізації, здійснюваної Національним банком України. У 2008 р. їх налічувалося близько 175, у тому числі за участю іноземного капіталу – 47, а на 01.09.2017 р. кількість таких банків з ліцензією Національного банку України становила лише 88, у тому числі з іноземним капіталом – 38. Про зниження ефективності інституційної взаємодії між основними партнерами у цій сфері свідчить, зокрема, зростання простроченої заборгованості за кредитами – з 1,3 до 22,8 % (табл. 2). І хоча головні причини цього явища пов'язані із загальним падінням платоспроможності населення та його збіднінням, все-таки зміни в структурі та особливостях функціонування банківської системи впливають на захищеність вкладів домогосподарств.

Таблиця 2. Показники розвитку банківської системи України, 2008–2017 рр.

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	2017**
Кількість банків з ліцензією НБУ	175	184	182	176	176	176	180	163	116	88
З них з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51	41	38
Частка простроченої заборгованості за кредитами, % від загальної суми кредитів	1,3	2,3	9,4	11,2	9,6	8,9	7,7	13,5	22,8	—

Примітки: * без неплатоспроможних банків; ** на 01.09.2017 року.

Джерело: [10].

Звичайним явищем для України є непартнерська поведінка банків стосовно власних клієнтів з огляду на низький рівень стандартів щодо відкритості банківського бізнесу та недостатньої прозорості фінансової політики, що на тлі низького рівня фінансової грамотності населення нерідко має наслідком втрату частини заощадженого доходу домогосподарств чи створення небажаних конфліктних ситуацій. За висновками експертів, спостерігається певна відстороненість банківського сектору від реальних потреб фінансування економіки та забезпечення її необхідними кредитними ресурсами.

Водночас громадяни України в умовах суспільно-політичної нестабільності та зниження трудових доходів з пересторогою ставляться до депозитної і кредитної політики банків, а близько третини населення країни не користується банківськими послугами. За результатами опитування, проведеного на замовлення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за підтримки програми фінансового розвитку *USAID*, лише 18 % опитаних довіряли банкам зберігати частину заощаджень; молодь віком 18–29 років частіше довіряє банкам кошти, а серед опитаних осіб віком старше 60 років близько 43 % не мали заощаджень у банківській системі [11]. У цьому контексті необхідно зазначити, що будь-які заощадження (у вигляді вкладів у комерційних банках, інвестиційних фондах і компаніях, цінних паперах, внесків у пенсійних фондах та страхових полісах) мають значні переваги порівняно із накопиченнями в готівковій формі, оскільки значно розширюють можливості грошового обігу в державі через багаторазове використання залучених коштів. Це сприяє створенню необхідних інституційних передумов для поступового переходу до досконаліших форм організації та регулювання грошового обороту.

Результати соціологічних досліджень та офіційна інформація Національного банку України (зокрема, щодо показників доларизації та динаміки депозитів, частки коротко- і довгострокових депозитів у структурі депозитної бази) свідчать, що тривалий процес реформування банківської системи України не сприяє, на жаль, зростанню рівня довіри з боку споживачів банківських послуг – як фізичних, так і юридичних осіб. З часом це скорочує надходження до банків необхідних фінансових ресурсів, звужує їхні можливості кредитування вітчизняної економіки та трансформації доходів населення в інвестиційний капітал країни та її регіонів. Незаперечним є те, що на інституційну взаємодію банків та їхніх клієнтів значною мірою впливають зовнішні суспільно-політичні чинники – протягом 2014–2017 рр. триває безпрецедентне для України поєднання політичної, соціальної та фінансово-економічної кризи на тлі збройного конфлікту на сході України.

Наразі в країнах світу активно відбувається процес консолідації банківського капіталу водночас значними реорганізаційними та інституційними змінами в інших секторах економіки. З 2008 р. у банківському секторі Єврозони розпочалися процеси раціоналізації, спрямовані на зменшення кредитних установ, скорочення банківських витрат та боргів. За даними Європейського Центрального Банку (ЄЦБ) [12], протягом 2000–2016 рр. кількість кредитних інститутів у країнах ЄС та Єврозони скоротилась на 2 896 установ, у лютому 2017 р. їх кількість становила 5 002 установи. Необхідно підкреслити, що основні мотиви, які спонукали банки об'єднуватись через угоди злиття та поглинання, пов'язані, насамперед, із прагненням зменшити заборгованість шляхом приєднання до успішного банку, зміцнити власні позиції, а відтак значно розширити присутність на ринку банківських послуг.

Водночас активізувався процес виходу потужних банків із ринків країн, які втратили привабливість через відсутність значної частки платоспроможних пози-

чальників, зниження дохідності цих послуг чи можливе загострення суспільно-політичної ситуації. У відновленні банківського сегменту економіки країн Євросони вагому роль відіграли органи державного управління, які задля їх оздоровлення та підвищення стійкості ініціювали частку ухвалення багатьох угод, спрямованих на злиття і поглинання. Сучасні трансформаційні зміни у банківській системі та загальне погіршення соціально-економічної ситуації в європейських країнах по суті примусило управлінські структури значно посилити захист інтересів вкладників через систему страхування банківських депозитів. Дієві системи гарантування вкладів існують у понад 70 країнах світу [13], представлені вони здебільшого американською та німецькою моделлю.

Значні відмінності у побудові та функціонуванні систем страхування вкладів обумовлені специфікою соціально-економічного розвитку країн та особливостями здійснення банківської діяльності. Зокрема, чинна американська система гарантування повернення заощаджень, поширена у Великій Британії, Канаді та Японії, передбачає створення спеціального управлінського органу, поточна діяльність якого фінансуватиметься банками і державними органами управління за умови обов'язкової участі банківської системи у гарантуванні вкладів.

Необхідно зазначити, що за німецькою моделлю цими гарантіями опікуються створені асоціації банків (за умови їх добровільної участі) на тлі відсутності державного фінансування. Наразі ця модель ефективно застосовується в інших країнах, зокрема Швейцарії, Франції та Нідерландах. В країнах Євросоюзу системи гарантування депозитів є обов'язковими з прийняттям відповідної Директиви 94/19/ЄС «Щодо схем гарантування депозитів» [14]. Відповідно до цих вимог члени Європейського Союзу впроваджують будь-яку одну або навіть декілька систем гарантування депозитних вкладень. Значного поширення в європейських країнах набула система пропорційного страхування, яка передбачає відшкодування лише певного відсотку (близько 5–20 % до вкладу). Запровадження таких систем істотно впливає на вибір банківської установи з боку вкладника.

Порівнюючи специфіку європейської та української систем гарантування вкладів, треба зазначити, що серед її учасників в Україні є лише банківські установи, в той час, як у країнах ЄС вона охоплює банківські і небанківські установи, зокрема кредитні спілки, які здійснюють залучення вкладів; гарантії щодо повернення цих коштів поширюються і на суб'єкти підприємництва. Спостерігається позитивна тенденція щодо збільшення гарантованих обсягів повернення вкладів у країнах ЄС та в Україні – вони становлять відповідно 100 000 євро та 200 000 грн [15]. У перспективі з метою посилення довіри до вітчизняної банківської системи доцільно розглянути питання про подальше підвищення обсягів гарантованого повернення вкладів, можливо на рівні 250 000 грн.

В Україні проблемою захисту прав вкладників опікується Фонд гарантування вкладів фізичних осіб як неприбуткова організація. Однак, на думку експертів, доволі частими є факти порушення законодавства з боку цього Фонду. Крім того, вирішення проблеми інституційного захисту заощаджень населення України має певну специфіку через значні коливання валютних курсів, нестабільність національної грошової одиниці, внаслідок чого поведінка домогосподарств саме у цьому сегменті фінансового ринку стає непередбачуваною, а нерідко і панічною.

На їхнє природне намагання зберегти та повернути заощадження, а також поведінку на фінансовому ринку безпосередньо впливає значне коливання курсу національної валюти (рис. 1). Досвід попередніх років показує, що навіть незначна

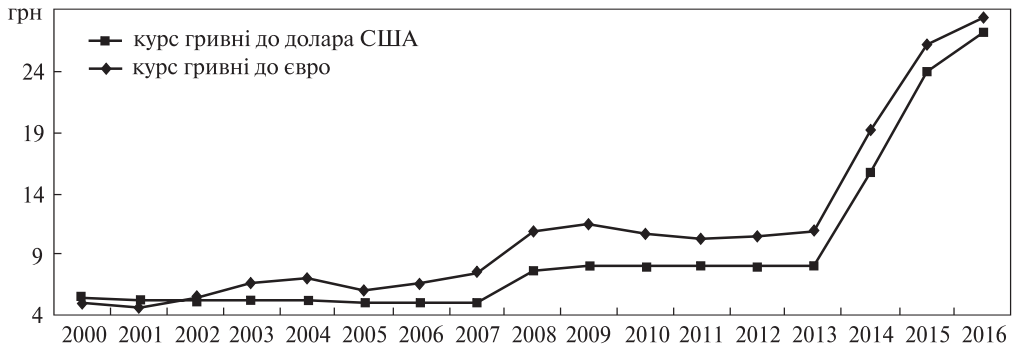

Рис. 1. Динаміка офіційного курсу національної грошової одиниці до іноземних валют (на кінець періоду), грн

Джерело: [16].

девальвація гривні спонукає значну частку економічно активного населення до формування заощаджень в іноземній валюті і може у короткий термін спричинити посилення панічних настроїв, які в свою чергу створюють ситуацію нестабільності і невизначеності на фінансовому ринку України.

Сучасні реорганізаційні зміни в банківській системі України, на жаль, не сприяють зміцненню системи інституційного захисту заощаджень домогосподарств, зростанню доступності кредитних ресурсів для фізичних та юридичних осіб, а відтак не забезпечують виконання важливих функцій банківського сектору відносно споживачів його послуг. Для переважної більшості як суб'єктів підприємництва, так і економічно активного населення ставки за кредитами є надзвичайно високими і перевищують реальну платоспроможність потенційних позичальників. Необхідно зазначити, що з 2009 р. фактичний розрив у величині процентних ставок комерційних банків за споживчими та іпотечними кредитами у національній валюті лише зростає (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка відсоткових ставок комерційних банків за споживчими та іпотечними кредитами у національній валюті (середньозважені за рік), %

Джерело: [17].

Новим етапом у формуванні інституційного захисту заощаджень домогосподарств є пом'якшення валютного регулювання. Постановою НБУ №14 від 24 лютого 2017 р. дозволено громадянам України розміщувати кошти з іноземним джерелом походження на банківських рахунках за межами держави та інвестувати їх. Індивідуальні ліцензії зберігаються лише для випадків, коли громадяни України переказують кошти на рахунки у закордонних банках чи інвестують в економіку інших країн.

Такі рішення НБУ схвалено експертним середовищем як необхідні кроки на шляху лібералізації системи валютного регулювання в країні та її позбавлення від архаїчних залишків минулого. Крім того, вони відкривають нові можливості для громадян у торгівлі із закордонним замовником та розпорядженні одержаних коштів, їх інвестуванні, а також спрощують доступ до новітніх систем інтернет-розрахунків, зокрема *PayPal*. Очікувані зміни у валютному регулюванні на основі нового законопроекту, розробку якого ведуть НБУ та експерти ЄС, дадуть змогу ще більше лібералізувати цю сферу відповідно до директив ЄС про вільний рух капіталу та угод між ЄС та Україною [18]. Передбачається декілька етапів такої лібералізації, спрямованих на те, щоб для населення скасувати обмеження на купівлю валюти чи її зняття з банківських рахунків, а також здійснення фінансових операцій за кордоном, у тому числі раніше введене обов'язкове ліцензування інвестицій, вкладених у нерухомість чи цінні папери.

Висновки. Система інституційного захисту заощаджень домогосподарств виконує важливу соціальну функцію і є складовою фінансової безпеки будь-якої країни. В сучасних умовах вона не може бути сформована без активного втручання державних структур та громадського контролю. Застосовувані інституційні механізми захисту можуть спиратися на різні фінансові інструменти, проте провідна роль належить прогресивній грошово-кредитній політиці держави. Україна знаходиться лише на етапі формування системи надійного інституційного захисту заощаджень домогосподарств. Захист прав споживачів фінансових послуг в країні вимагає прискорення цих процесів з метою приведення у відповідність до європейських норм і стандартів.

Специфіка сучасного інституційного захисту заощаджень домогосподарств в Україні полягає в збереженні низького рівня його надійності протягом тривалого часу внаслідок нестабільності банківської системи, частих реорганізаційних змін та високої залежності від стану фінансового ринку країни. Про це свідчать і судові процеси, пов'язані з ліквідацією банків, та заборгованість із виплат вкладникам неплатоспроможних банків. Найгірше те, що у своїй діяльності Фонд гарантування вкладів фізичних осіб припускає порушення законодавства. При цьому інтереси самих вкладників залишаються незахищеними належним чином державою. З боку самих домогосподарств загальна ситуація непередбачуваності викликає панічні настрої, що лише погіршує стан фінансового ринку країни.

Стратегічним напрямом створення потужної системи інституційного захисту заощаджень домогосподарств є досягнення стабільного розвитку фінансово-кредитної системи України з відновленням нормального функціонування банківського сегменту економіки. З цією метою доцільно використати досвід європейських країн, в яких саме органи державного управління ініціювали угоди злиття і поглинання, орієнтовані на зміцнення банківської системи. Одночасно управлінські структури ініціювали посилення захисту інтересів вкладників через страхування банківських депозитів. Враховуючи, що в Україні створені необхідні макроекономічні передумови для надійного гарантування вкладів домогосподарств, важливо рухатись шляхом лібералізації валютного регулювання та зростання економічної активності та участі громадян у формуванні повноцінного ринку капіталу в країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко К.В. Інститути спільного інвестування: сутність, функції та місце в економічній системі / К.В. Клименко // Ефективна економіка. – 2013. – №3. – С. 1–5.
2. Кондрацька Н.М. Інституційні підходи до визначення сутності та мотивів заощаджень домогосподарств / Н.М. Кондрацька // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону. – 2013. – №4. – С. 97–103.
3. Кулеша В.О. Сутність і особливості управління заощадженнями населення / В.О. Кулеша // Збірник наукових праць ЧДТУ. – Чернігів, 2005 – С. 45–49.
4. Малік М. Захист заощаджень населення в банківській системі як напрям підвищення стабільності кредитних установ України / М. Малік, В. Харабара // Вісник КНУ ім. Шевченка. Сер. Економіка. – 2006. – № 86-87. – С. 114.
5. Франченко О.Л. Використання заощаджень населення в інвестування економіки країни через структури фондового ринку / О.Л. Франченко // Економічний часопис ХХІ. – 2010. – № 9–10. – С. 26–29.
6. Заяць В.С. Формування доходів населення України: особливості та тенденції / В.С. Заяць // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 2(24). – С.116–129. – doi : <https://doi.org/10.15407/dse2015.02.116>.
7. Основні засади грошово-кредитної політики на 2017 р. та середньострокову перспективу. – Київ : Рада Національного банку України – 2016. – 18 с.
8. Жолудь О., Понтківська І. Доларизація та чорний ринок валюти в Україні: причини, обсяги, наслідки для економіки та політики. – Київ : Центр економічної стратегії, 13 вересня 2016 р. – 19 с.
9. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Державна служба статистики України. – Київ : Август Трейд, 2015. – С.54.
10. Основні показники діяльності банків України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
11. Опитування з метою оцінки рівня знань українських споживачів щодо системи гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/images/docs/Zvit.pdf>
12. European Central Bank Statistics: official web-site [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_statistics/escb/html/table.en.html?id=JDF_MFI_MFI_LIST
13. Вісник Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=118303>.
14. Директива 94/19/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Щодо схем гарантування депозитів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_275.
15. Deposit Guarantee Schemes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-318_en.htm?locale=EN.
16. Офіційний курс гривні до іноземних валют за курсом НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/files/5-Exchange_rates.xls
17. Процентні ставки комерційних банків за споживчими та іпотечними кредитами у національній валюті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/files/4-Financial_markets.xls
18. Виговська Л. Національний банк розповів, коли почнеться справжня валютна лібералізація / Л. Виговська // Бізнес. – 1 грудня 2016 р.
19. Banking structures report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/bankingstructuresreport201410.en.pdf>

REFERENCES

1. Klymenko, K.V. (2013). Instytutu spilnoho investuvannia: sutnist, funktsii ta mistse v ekonomichnij systemi [Collective investment: the nature, function and place in the economic system]. *Efektivna ekonomika - Efficient Economy*, 3, 1-5. [in Ukrainian].
2. Kondrats'ka, N.M. (2013). Instytutsijni pidkhody do vyznachennia sutnosti ta motyviv zaoschadzhen domohospodarstv [Institutional approaches to determining the nature and motives of household savings]. *Problemy ratsionalnoho vykorystannia sotsialno-ekonomichnoho ta pryrodno-resursnoho potentsialu*

- rehionu – Problems of rational use of socio-economic and natural resources of the region, 4, 97-103 [in Ukrainian].
3. Kulesha, V.O. (2005). Sutnist i osoblyvosti upravlinnia zaoschadzheniamy naselennia [The essence and peculiarities of savings]. *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU – Proceedings of ChSTU*. Chernihiv [in Ukrainian].
 4. Malik, M., & Kharabara, V. (2006). Zakhyst zaoschadzhen naselennia v bankivskij systemi iak napriam pidvyschennia stabilnosti kredytnykh ustanov Ukrainy [Protection savings in the banking system as the direction of increasing the stability of credit institutions of Ukraine]. *Visnyk KNU im. Shevchenko – Bulletin of KNU Shevchenko*. Series Ekonomika, 86-87, 114. [in Ukrainian].
 5. Franchenko, O.L. (2010). Vykorystannia zaoschadzhen naselennia v investuvannia ekonomiky krainy cherez struktury fondovoho rynku [Protection of savings in the banking system as the direction of increasing the stability of credit institutions in Ukraine]. *Ekonomichnyj chasopys XXI – Economic Journal XXI, 9-10*, 26-29. [in Ukrainian].
 6. Zaiats', V.S. (2015). Formuvannia dokhodiv naselennia Ukrainy: osoblyvosti ta tendentsii [The formation of population income in Ukraine: special aspects and trends]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy, 2(24)*, 116-129. doi: <https://doi.org/10.15407/dse2015.02.116> [in Ukrainian].
 7. *Osnovni zasady hroshovo-kredytnoi polityky na 2017 r. ta seredn'ostrokovu perspektyvu [Basic principles of monetary policy for 2017 and the medium term]*. (2016). Kyiv: The National Bank of Ukraine [in Ukrainian].
 8. Zholud', O., & Piontkivs'ka, I. (2016). *Dolaryzatsiya ta chornyy rynek valyuty v Ukraini: prychny, obshchy, naslidky dlya ekonomiky ta polityky [Dollarization and black market currency in Ukraine: causes, scope, consequences for the economy and politics]*. Kyiv: Economic Strategy Center [in Ukrainian].
 9. *Statystychnyy shchorichnyk Ukrainy za 2014 rik [Statistical Yearbook of Ukraine, 2014]*. (2015). State Statistics Service of Ukraine. Kyiv: Avhust Treyd [in Ukrainian].
 10. *Osnovni pokaznyky diyalnosti bankiv Ukrainy [Main indicators of banks in Ukraine]*. (n.d.). *bank.gov.ua*. Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807 [in Ukrainian].
 11. *Opytuvannya z metoyu otsinky rivnya znan ukraiynskykh spozhyvachiv shchodo systemy harantuvannya vkladiv fizychnykh osib [The survey to assess the level of knowledge of ukrainian consumers about the deposit guarantee system of physical persons]*. (n.d.). *fg.gov.ua*. Retrieved from <http://www.fg.gov.ua/images/docs/Zvit.pdf> [in Ukrainian].
 12. European Central Bank Statistics: official web-site. (n.d.). *ecb.europa.eu*. Retrieved from http://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_statistics/escb/html/table.en.html?id=JDF_MFI_MFI_LIST
 13. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrainy [Proceedings of the National Bank of Ukraine]*. (n.d.). *bank.gov.ua*. Retrieved from <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=118303> [in Ukrainian].
 14. *Dyrektyva 94/19/YeS Yevropeyskoho Parlamentu i Rady «Shchodo skhem harantuvannya depozytiv» [Directive 94/19 / EU of the European Parliament and the Council «Regarding deposit-guarantee schemes»]*. (n.d.). *rada.gov.ua*. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_275 [in Ukrainian].
 15. *Deposit Guarantee Schemes*. (n.d.). *europa.eu*. Retrieved from http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-318_en.htm?locale=EN
 16. *Ofitsynny kurs hryvni do inozemnykh valyut za kursom NBU [The official rate of the hryvnia to foreign currencies NBU rate]*. (n.d.). *bank.gov.ua*. Retrieved from http://www.bank.gov.ua/files/5-Exchange_rates.xls [in Ukrainian].
 17. *Protsentni stavky komertsiynykh bankiv za spozhyvchymy ta ipotechnymy kredytamy u natsionalniy valyuti [Interest rates of commercial banks on consumer and mortgage loans in national currency]*. (n.d.). *bank.gov.ua*. Retrieved from https://bank.gov.ua/files/4-Financial_markets.xls [in Ukrainian].
 18. *Vyhovs'ka, L. (2016). Natsionalnyy bank rozpoviv, koly pochnetsya spravzhnya valyutna liberalizatsiya [National Bank told when to begin the real exchange rate liberalization]*. *Biznes – Business* [in Ukrainian].
 19. *Banking structures report*. (n.d.). *ecb.europa.eu*. Retrieved from <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/bankingstructuresreport201410.en.pdf>

Стаття надійшла до редакції журналу 11.09.2017.